

Информација Мокрогорског карантина из 1838. године о нападу Црногораца и Херцеговаца на Клобук*

**Проф. др Далибор
Елезовић**

Универзитет у Приштини
са привременим
седиштем у Косовској
Митровици,
Филозофски факултет

Сажетак: У чланку се говори о активностима Мокрогорског карантина, изузетно важног у систему мера које је Србија предузимала тридесетих година 19. века против ширења епидемија. Санитарни кордони су имали значајну функцију инспекције на границама, која се огледала, пре свега, у заустављању свих путника и њиховом смештању у карантинима ради заштите од заразних болести. Рад показује да су карантини, као важне државне установе, поред заштите здравља становништва, бринули и о другим мерама од интереса за државу; једна од њих је прикупљање за државу битних информација од корисника. Управо једну такву је саопштио извесни трговац из Никшића, а односила се на опсаду утврђења Клобук, коју су предузели Црногорци и Херцеговци маја 1838. године. Управа карантина је ову информацију протумачила као веома важну и вредну вест и о томе је обавестила полковника и сердара ужичког Јована Мићића.

Кључне речи: Мокрогорски карантин, куга, епидемије, информације од државног интереса, Клобук, 19. век.

УДК 94(497.16)“1838”
УДК 614.46(497.11)“1838”

Историја здравствене културе представља веома важан сегмент историјских истраживања. А у време када је, нажалост, глобално друштво угрожено од пандемије, она посебно добија на актуелности. Истраживања у области историје здравствене културе повлаче сагледавања везе социјалних интеракција и значајна су јер откривају стварност друштва у прошлости, здравље и болести, богатство и сиромаштво, рођење, смрт, физичке и менталне способности, емпатију и социјалну солидарност.¹ Здравствена служба у Србији почиње да се уводи и организује тек од Хатишерифа из 1830. године. Најпре је била у саставу Министарства унутрашњих послова, потом Ми-

* Рад је настао као резултат истраживања на научном пројекту *Материјална и духовна култура српског народа на простору данашње Црне Горе*, чији је носилац Институт за српску културу.

¹ Никола Самарџић, „Историја здравствене културе и обнова часописа *Acta*: нове теоријске и истраживачке претпоставке“, *Acta historiae medicinae stomatologiae pharmaciae medicinae veterinariae* 32, 1 (2013), 10.

нистарства просвете, а попечитељ је био у исто време „врховни надзира-тељ карантина у Србији“. Након 1837. године, на побољшању здравствених прилика у земљи почео је да ради и „Шпитаљски фондус“ (болеснички фонд). Учестале епидемије куге и колере у Турској, које нису мимоилазиле ни далеко напредније европске земље, принудиле су Србију да убрза рад на уређењу санитетских установа. Кнеза Милоша је на то посредно приморавала и Аустрија, која је у време појаве епидемија у Турској затварала границу. С друге стране, Турска није поклањала готово никакву пажњу санитетској служби и установама – тек 1838. године увела је карантине. Суочена са претњом епидемије куге у 19. веку, Порта је увела мрежу карантина на границама и лукама. У Црној Гори се о организованој здравственој култури може говорити тек од времена књаза Николе.²

Један од карантина које је, у циљу заштите од ширења епидемије, Србија организовала био је карантин на Мокрој Гори, на граници са Турском. Формиран је у време када је овај крај присаједињен Србији, након доношења Хатишерифа из октобра 1833. Мокрогорски карантин је контролисао мере здравствене заштите на важној комуникацији која је ишла према Дрини, односно Вишеграду, и даље, ка Босни, Херцеговини и Приморју.³ Овакве санитарне кордоне сачињавали су стражари и санитарне инспекције на граничним прелазима, лукама, прилазима градовима итд. Обављали су здравствену заштиту, карантин или заустављање путничког саобраћаја ради спречавања ширења заразних болести.⁴ Карантини нису само спроводили мере заштите државе и народа од ширења епидемија заразних болести из других земаља, они су као установе државног апарата пратили све појаве и појединце, прикупљајући важне информације. Странци који су долазили на границу били су из различитих друштвених категорија, разних намера, и били су усмерени у различита места у Србији. Они који су долазили из удаљенијих крајева доносили су различите информације и сазнања и саопштавали их властима у карантину. Познато је да су у карантинима постојала и посебна одељења, просторије у којима су се корисници ових установа могли састајати са посетиоцима и разговарати уз неопходне мере заштите и поштовање прописане дистанце. На таквим местима могле су се чути свакојаке вести из најразличитијих сфера живота ширег региона.

² Радош Љушић, Како се кнез Милош борио против колере и куге, Политика 17. 3. 2020. <http://www.politika.rs/scc/clanak/449784/Pogledi/Kako-se-knez-Milos-borio-protiv-kolere-i-kuge> [приступљено 9. 4. 2021]; Војислав Михаиловић, *Борба против куге у Србији пре сто година*. Београд: Централни хигијенски завод, 1937; Војислав Михаиловић, Упутство о сузбијању и лечењу колере у Србији пре сто година. Српски архив за целокупно лекарство, 1936. год. 38, св. 10, 1–22; Роберт Јолић, „Зарзне болести у Херцеговини у доба турске владавине“. Херцеговина 26, бр. 1 (2015): 187–213; Саво Пламенац, „Историја здравствене културе Црне Горе“. *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*; бр. 2, 1974, 6; Реља Катић, *Српска медицина од IX до XIX века*. Београд: Научно дело, посебна издања, књ. CDXV, (1967), стр. 22–317; Birsan Bulmuş, *Plague, Quarantines, and Geopolitics in the Ottoman Empire*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2012, 21–22.

³ Радош Љушић, *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: САНУ, 1986, 15–18.

⁴ Санитарни кордон. Хрватска енциклопедија, мрежно издање. Лексикографски завод Мирослав Крлежа, 2021. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33152> [приступљено 20. 3. 2021]

Пример такве активности забележен је у Мокрогорском карантину 1938. године, у јеку епидемије која је угрозила цео Балкан. У то време је директор карантина био Матеја Христић, одговорни за прописану примену свих заштитних мера против ширења епидемија из Турске. Христић је 19. 5/31. 5. обавестио полковника ужичког, сердара Јована Мићића⁵, рапортом, јер је сматрао да је реч о веома важној информацији са којом га је требало упознати, да је „неки“ Стефан Станковић из Никшића, „предела ерцеговачког“, приспео у Мокрогорски карантин 18/30. 5 1838. године. Из писма се сазнаје да је поменути Станковић био трговац свињама, које је имао намеру да узме у Србији и отера их за Никшић. У карантину је испричао да је „владика црногорски“ предузео напад на утврђење Клобук, које се налазило недалеко од Требиња и представљало важно стратешко место у зони раздвајања Црне Горе и Турске. Између осталог, навео је и да се Клобук налази „два сата хода“ од Требиња. Према информацији коју је дао Станковић, владика Петар II Петровић Његош је на Клобук био послао значајне снаге и није објавио никакав „рат старјешинама“ града. Надаље се говорило да је у помоћ Клобуку пристигло четири хиљаде регуларних турских војника.⁶ У писму није наведено како је Станковић дошао до ових информација, али је његов исказ узет за озбиљно, с обзиром на то да је прослеђен Јовану Мићићу. Јасно је да су Турци организовали војну помоћ Клобуку, јер су по сваку цену хтели задржати ово важно утврђење и тиме осујетити црногорске акције у Грахову и региону.

Црногорци и Херцеговци су и раније покушавали да заузму Клобук: уз помоћ Руса, 1807. године, али су га Турци одбранили уз подршку Француза.⁷ Бранко Павићевић закључује да – ко год да је држао Грахово, имао је кључ Херцеговине – то су знали и Турци и Црногорци. Борба на живот или смрт за Грахово почела је средином тридесетих година 19. века и трајала је пуне две деценије.⁸

Дакле, вест о најновијем удару на Клобук стигла је на Мокру Гору, и о томе директор Христић обавештава Јована Мићића. Трговац Станковић је испричао да је напад на Клобук од стране Црногораца почео изјутра 10/22. маја. Станковић је слушао топовске пуцње, почев од десет сати ујутро тога дана, док се „земља тресла“ у Дробњаку, где се он у то време налазио. Врло вероватно је да је био родом Дробњак, те да је био из оног краја ове нахије који се налазио ближе Бањанима и Грахову, а који је тада припадао Дробњаку. Станковић о исходу „битке“, односно опсаде Клобука, није знао ништа, јер је, можемо претпоставити, тада кренуо на пут и већ кроз недељу дана доспео на Мокру Гору и границу Србије. Из даљег текста се може закључити да је Христић веровао како ће о овом догађају сазнати више информа-

⁵ Милан Ђ. Милићевић, „Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба“, Београд: Слово љубве, 1888, 600–601.

⁶ ДАС, ЗМП, бр. 5184 Директор Мокрогорског карантина Матија Христић, Мокра Гора-Јовану Мићићу, Ужице, 19. 5/31. 5. 1838.

⁷ Марко Драговић, *Борба Црногораца с Турцима око њевласџи над Граховом*, Старине ЈАЗУ, Загреб: 1888, 245–246.

⁸ Бранко Павићевић, *Сздање црногорске националне државе 1796–1878*.

ција у наредним данима, засигурно од путника који ће бити задржани у карантину, те да ће то одмах јавити сердару Мићићу.⁹

Међутим, објављени извори и литература која разматра ово питање не бележе тако озбиљан сукоб као што је удар на Клобук из 1838. године. Једно је сигурно – такав напад на Клобук би сигурно био наглашен и описан у изворима. Вероватније је да је реч о нападу на Корјениће. Наиме, овај догађај спомиње се у руској дипломатској кореспонденцији, из које сазнајемо да је у Дубровнику крајем маја постојало сазнање да се „већ двадесет дана“ говорило о упаду Црногораца у Корјениће, које су том приликом попалили и убили „неколико Турака“. Истовремено су успели загосподарити Граховом, те се из тог разлога турска војска купила, намеравајући да поврати исто.¹⁰ Након вишегодишњих сукоба око Грахова, мировни уговор између Црне Горе и Османског царства, који се односио на овај проблем, потписан је на Цетињу 20. октобра 1838. године.¹¹

У писму из Мокрогорског карантина наведена је још једна веома важна информација: да је Контумац добио налог од кнеза Милоша да послове у вези са карантинима води „генерал-мајор“ Стефан Стефановић¹². Писмо са Мокре Горе стигло је у Ужице 21. 5/2. 6. и заведено је под насловом „Контумац јавља нове вести за владику цетињскога“. Наводи се и да је Контумац у Ужице спровео извесног „преступника Тадију“, о коме у писму са Мокре Горе није било речи.¹³ Тако је информација коју је саопштио Стефан Станковић, приспевши из Никшића у Мокрогорски карантин, схваћена на најозбиљнији начин. Не сумњамо да је Матеја Христић умео да закључи да ли је исказ Станковића веродостојан и да ли је у њему било неке скривене намере. Остаје отворено питање да ли се његова прича односила на напад Црногораца на Корјениће у мају те године, или је, пак, било речи о неком другом атаку на утврђење, о којем су се подаци некако изгубили у изворима, барем у оним до сада познатим из тог времена.

⁹ ДАС, ЗМП, бр. 5184, Директор Мокрогорског карантина Матија Христић, Мокра Гора-Јовану Мићићу, Ужице, 19.5/31.5. 1838.

¹⁰ Марко Драговић, Материјали за историју Црне Горе, Гласник Српскога ученога друштва, 63 (1885), 131.

¹¹ Турски (Османски) извори за историју Црне Горе (1700–1913), Књига I, Том III, приредио Ш. Растодер, Подгорица: ЦАНУ, 2018, 1615–1616.

¹² Стефан Стефановић Тенка (1797–1765) рођен је у Поречу, од оца Јована, богатог човека који је био башкнез у Поречу, касније бимбаша код Миленка Стојковића, а од 1811. војвода. После слома Устанка пребегао је с породицом у Аустрију, одакле се вратио 1815, а исте године га је кнез Милош поставио за старешину у Поречу. Тенка је учио школу у Београду, а после слома Устанка школовао се у Банату, одакле се вратио у Србију 1816. године. Кнез Милош га је поставио за писара у Поречкој нахији 1817, затим кнеза од 1825. до 1830, а од 1830. до 1834. за капетана. Саветник за финансије постао је 1834, а наредне године именован је за члана Савета. Исте године постао је потпредседник, у јесен 1836. и председник Савета. За министра просвете именован је 1838. А исте године и за главног надзорника карантина у Србији: Милан Ђ. Милићевић, *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*, 672–673.

¹³ ДАС, ЗМП, бр. 5184 Директор Мокрогорског карантина Матија Христић, Мокра Гора-Јовану Мићићу, Ужице, 21. 5/2. 6. 1838.

ИЗВОРИ:

Државни архив Србије, Збирка Мите Петровића, бр. 5184. (ДАС, ЗМП, бр. 5184)

ЛИТЕРАТУРА:

- Баришић, Ј. (2019). „Утјецај болести на повијест – примјер епидемија“. *Journal of Applied Health Sciences. Часопис за примјењене здравствене знаности* 5, бр. 2. 225–236. <https://doi.org/10.24141/1/5/2/8>
- Bulmuş, B. *Plague, Quarantines, and Geopolitics in the Ottoman Empire*. Edinburgh: University Press, 2012.
- Драговић, М. (1888). *Борба Црногораца с Турцима око њевласији над Граховом*, Загреб: Старине ЈАЗУ.
- Драговић, М. (1885). Материјали за историју Црне Горе, *Гласник Српског ученог друштва*, 63, 121–178.
- Јолић, Р. (2015). Заразне болести у Херцеговини у доба турске владавине. *Херцеговина* 26, бр. 1, 187–213.
- Катић, Р. (1967). *Српска медицина од IX до XIX века*. Београд: Научно дело, посебна издања, књ. CDXV.
- Љушић, Р. Како се кнез Милош борио против колере и куге, *Политика* 17. 3. 2020. Доступно на: <http://www.politika.rs/scc/clanak/449784/Pogledi/Kako-se-knez-Milos-borio-protiv-kolere-i-kuge> [приступљено, 9. 4. 2021]
- Љушић, Р. (1986). *Кнежевина Србија (1830–1839)*. Београд: САНУ.
- Милићевић, М, Ђ. (1888). *Поменик знаменитих људи у српског народа новијега доба*. Београд: Слово љубве.
- Михаиловић, В. (1937). *Борба њрошћив куге у Србији њре сћо година*. Београд: Централни хигијенски завод.
- Михаиловић, В. (1936). Упутство о сузбијању и лечењу колере у Србији пре сто година. Српски архив за целокупно лекарство, год. 38, св. 10, 1–22.
- Павићевић, Б. (2004). „Саздање црногорске националне државе 1796–1878“, у: *Историја Црне Горе* (књига четврта, том други), Подгорица: Историјски институт Црне Горе, Новинско јавно предузеће Побоједа.
- Пламенац, С. (1974). Историја здравствене културе Црне Горе. *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*. br. 2, 5–18.
- Самарцић, Н. (2013). Историја здравствене културе и обнова часописа Acta: нове теоријске и истраживачке претпоставке. *Acta historiae medicinae stomatologiae pharmaciae medicinae veterinariae* 32. 1, 9–20.
- Санитарни кордон. (2021). Хрватска енциклопедија, мрежно издање. Лексикографски завод Мирослав Крлежа. Доступно на: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=33152> [приступљено, 20. 3. 2021].
- Растодер, Ш. (2018). *Турски (Османски) извори за историју Црне Горе (1700–1913)*. Књига I. Том III. Подгорица: ЦАНУ.

Dalibor Elezović

Information of the Mokrogorski quarantine from 1838 about the attack of Montenegrins and Herzegovinians on Klobuk

Summary

The article talks about the activities of the Mokrogorski quarantine, important in the system of measures that Serbia took in the 1930s against the spread of epidemics. The sanitary cordons had the function of inspection at the borders, with the stopping of all passengers in quarantines to protect them from infectious diseases. The paper shows that quarantines, as important state institutions, in addition to protecting the health of the population, performed other measures of interest to the state, such as collecting important information from users. One such piece of information was announced in quarantine by a certain merchant from Nikšić, and it referred to the siege of the Klobuk fortress, which was undertaken by Montenegrins and Herzegovinians in May 1838. The quarantine management considered that to be very important news and informed Colonel and Serdar of Užice Jovan Mičić about it.

Keywords: Mokrogorski quarantine, plague, epidemics, information of state interest, Klobuk, 19th century.

Новому Високородцу

Господину Полковнику Г. Мухомору и Савоинскому
Среду Рудничкой кавалерии **Говану Мухомуру**.

Князь Мечо-Савоинский Карантина
Мокрогорск Котр иокорни Табоград

Присутствуй овде у Карантины: 18. ти. м. Н. В. К. Савоинский
Савоинский, из Никшицка предлога Егезова Котр, кой
на тебе, право приватный твой овде неколико летага Савоинский,
самимти, одавде найтраве повратити ти се жели, оже кося
известивши се карантин, да се Владика уртогорск и пов-
оде своето окружних уртогоре воиску похвалити да се,
и на Граде Клоздр, Ков: 2. Сата оди предане удели 4. 1/2

И. ти. м. послас, Три где на истий Граде и, 4000
Редраме Солдата убожноти дошло, и тако неодбув-
ши Ратн Савоинский та истий Граде,

И. ти. м. ударило на вине редети Граде Клоздр, и
у 10. сати уртогу Служаов вине редети Савоинский урто.
Винко да наместо по темз томи Граде тако да издеа
тодобн као да се ветлу тересе, ашито се. Е. на истий
Дитки наипосле догодина, то истий Никшицкова извест-
стину добили нисте, акаже добили Служето одмате-
то вамету високородцу увити,

Додаваатку да се, добили високородцу Нолод
оди Шовов Савоинский, да оди Сага ишосе тиле Каран-
тинский Послове. Т. Венерала мајора Савоинский
Савоинский да се вамету увити,

19. мају 1838
Г. Мокрогор

Директор Карантина
Матей Христић